

УДК: 378:371.134:37.036

Локарева Г.В.,

завідувач кафедри акторської майстерності

Запорізького національного університету,

доктор педагогічних наук, професор

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті твір мистецтва розглядається як інформаційна система, яка складає єдиний потік різних типів інформації (пізнавальної, інтелектуальної, морально-етичної, естетичної, художньої, емоційної, прагматичної, психологічної, психоенергетичної, особистісно-авторської) та визначена як художньо-естетична інформація твору мистецтва. Запропоновано можливості використання різних типів інформації в структурі навчально-виховного процесу вишу в підготовці майбутнього фахівця (соціального педагога та практичного психолога) й застосування художньо-естетичної інформації як дидактичного засобу.

Ключові поняття: художньо-естетична інформація, функціональний потенціал, майбутній фахівець, твір мистецтва.

Произведение искусства в статье рассматривается как информационная система, которая представляет единый поток различных типов информации (познавательной, интеллектуальной, нравственно-этической, эстетической, художественной, эмоциональной, прагматической, психологической, психоэнергетической, личностно-авторской) и определена как художественно-эстетическая информация произведения искусства. Предложены возможности использования различных типов информации в структуре процесса подготовки будущего специалиста (социального педагога и практического психолога) и использования художественно-эстетической информации как дидактического средства.

Ключевые понятия: художественно-эстетическая информация, функциональный потенциал, будущий специалист, произведение искусства.

A work of art is considered as an informative system presenting a single stream of different types of information (cognitive, intellectual, moral and ethics, aesthetic, artistic, emotional, pragmatic, psychological, psycho-energetic, personal author's) and defined as artistic and aesthetic information of the work of art. The possibilities of using different types of information in the future specialist training process (a social pedagogue and a practical psychologist) and using artistic and aesthetic information as didactic means are proposed in the article.

Key-words: *artistic and aesthetic information, functional potential, future specialist, work of art.*

Навколишній світ такий багатогранний і різноманітний, що дає змогу людині знаходити себе, реалізувати свої здібності в тій галузі знань або в тій природній чи соціальній сфері, які в повній мірі мають можливість задовольнити як вітальні, так і духовні, моральні, професійні тощо потреби. Реалії життя, у першу чергу соціальні, психологічні, віддзеркалюються творами мистецтва. Кожний реципієнт має можливість здобути певну життєву школу, розширити свій тезаурус, збагатити свій емоційно-почуттєвий досвід, отримати художньо-естетичну насолоду та моральне задоволення через спілкування з мистецтвом. Сприйняття високохудожніх творів мистецтва, як співтворчість, дає змогу особистості опанувати соціальні, психологічні, естетичні сторони життя, бо твір мистецтва є сутністю відбитка всіх аспектів навколишньої дійсності. У зв'язку з цим, твір мистецтва стає інформаційною системою для споглядача та містить у собі різного роду повідомлення. Використовувати ці повідомлення як у морально-естетичному формуванні, розвитку та вихованні особистості, так і в професійному становленні майбутнього фахівця, який буде працювати в системі «людина↔людина», на сьогодні є актуальним і доцільним.

Проблема дослідження інформації розглядається, по-перше, з точки зору вивчення та аналізу ключового поняття, а саме «інформація», його родових та видових ознак, а також класифікації різновидів та типології позначеного феномену, по-друге, через дослідження сфер функціонування та безпосереднього застосування в будь-якій сфері життєдіяльності людини як певних інформаційних систем, так і окремих видів або типів інформації будь-якої цілісної системи. Це може бути як природна, так і соціальна інформаційна система.

Інформація в науковій літературі розглядається як «відомості про навколишню дійсність, прийняті і передані людиною» (С. Ожегов), «відомості, що є об'єктом збереження, переробки і передачі...» (довідкова література), «відомості як знання» (довідкова література); як «система знаків або символів» (О. Тихомиров); як зміст «процесу відбитка», «відомості, отримані з зовнішнього світу», «зміст процесу відображення» (Н. Вінер), властивість матерії (А. Берг, Л. Коган), різноманітність (А. Берг, Л. Коган, Л. Плющ, А. Урсул, У. Ешбі) тощо. Якщо розглядати інформацію, яку несе твір мистецтва, як відомості, повідомлення, знання, зміст, то можливим є використання різних типів інформації твору мистецтва в навчально-виховному процесі взагалі і в підготовці май-

бутнього фахівця зокрема, де враховувалося б як здобування професійних знань, умінь і навичок, так і формування у студентів особистісних якостей, необхідних для опанування обраної ними професії: соціального педагога, практичного психолога, учителя-предметника тощо.

У цьому контексті **метою статті** стало: розглянути функціональний потенціал інформаційної системи твору мистецтва, а саме художньо-естетичної інформації, та представити можливості використання певних її типів у структурі навчально-виховного процесу вишу в процесі підготовки майбутнього фахівця.

Художньо-естетична інформація як тип соціальної інформації має функціональне навантаження, що характеризує її дієвість у застосуванні людиною з метою виконання певних завдань як користувача. Якщо розглядати етимологію слова «функція», то в перекладі з латинської (function) це «виконання, а також призначення та роль». Отже, твір мистецтва, який містить в собі певну систему інформаційних повідомлень, дає можливість застосовувати його в навчально-виховному процесі освітніх закладів, виходячи з чого, призначенням твору мистецтва є надання людині інформації про навколишній світ через художні образи та завдяки художнім засобам, притаманним певному виду мистецтва.

Аналіз змісту та функцій мистецтва дає змогу виділити такі типи художньо-естетичної інформації: пізнавальну, інтелектуальну, естетичну, художню, емоційну, психологічну, особистісно-авторську, морально-етичну, психоенергетичну, прагматичну. Оскільки всі типи інформації подані у творі не в чистому вигляді, а в художній формі і через художні образи (художнє не може існувати без естетичного), то цілісний інформаційний потік твору мистецтва визначається нами як художньо-естетична інформація твору, яку складають усі перелічені вище типи. Уся інформаційна система твору мистецтва (художньо-естетична інформація) і кожен її тип мають сукупність можливостей у застосуванні як засобу впливу на пізнавальні процеси тих, хто навчається (сприйняття, увагу, мислення, пам'ять), їх психічні особливості (почуття та емоції, здібності), певні знання, уміння та навички (професійні), особистісні характеристики (ціннісні орієнтири, естетичні смаки, потреби).

Доцільність використання художньо-естетичної інформації в навчально-виховному процесі вишу обумовлюється певними обставинами й полягає в наступному:

по-перше, на сучасному етапі розвитку професійної освіти відбувається теоретико-методологічний пошук нових напрямів, змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців у сучасних соціально-економічних, політичних та соціокультурних умовах;

по-друге, спрямованість, зміст та форми підготовки педагогічних кадрів в умовах вищої школи вимагають концептуально нової сучасної розробки, нових підходів до процесу формування майбутніх фахівців і створення ефективних технологій для розвитку професійних вмінь та навичок;

по-третє, сучасна наука акцентує свою увагу не тільки на традиційних матеріально-енергетичних характеристиках досліджуваних об'єктів та явищ, але помітно приділяє увагу саме їх інформаційним аспектам, тому «інформація» посідає особливе місце в різних галузях людської діяльності взагалі й у професійній освіті зокрема.

Отже, на нашу думку, виходячи з вищезазначених реалій і потреб сучасності, одним із шляхів теоретико-методологічного пошуку нових напрямів, змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців може бути застосування художньо-естетичної інформаційної системи твору мистецтва як засобу впливу на майбутнього фахівця у двох площинах: у навчальному процесі (теоретико-практична підготовка майбутнього фахівця) та у виховному процесі (аудиторному і позааудиторному). У загальному вигляді це можна представити в графічний спосіб (рис 1).

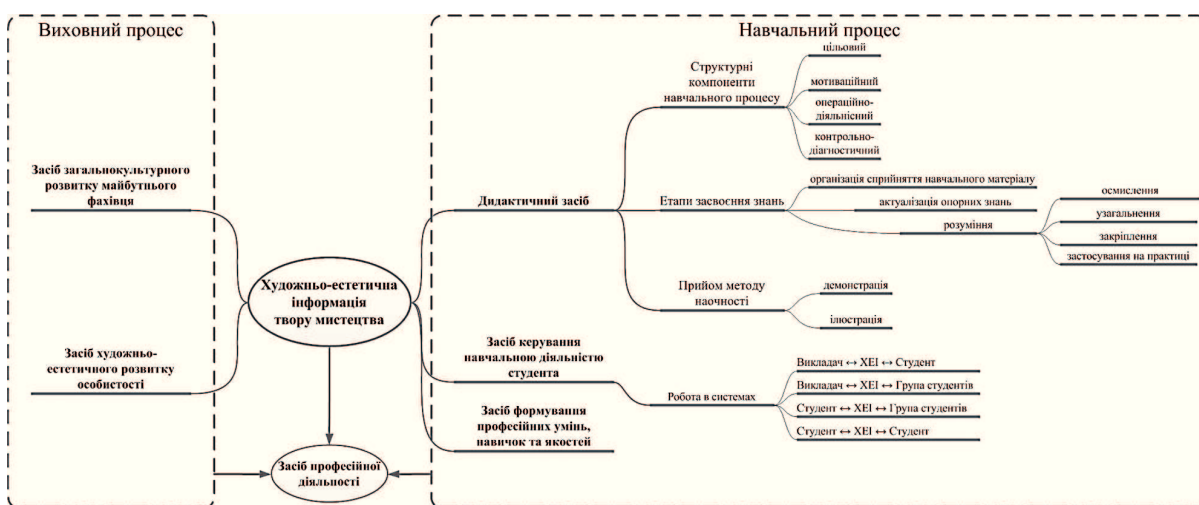

Рис.1. Художньо-естетична інформація в навчально-виховному процесі

Як дидактичний засіб художньо-естетична інформація може бути використана в різних структурних компонентах навчального процесу, на різних етапах засвоєння знань, для вирішення навчальних, розвивальних та виховних завдань, а також як прийом окремих методів навчання.

Структурні компоненти навчального процесу є й основними етапами навчального заняття, тому цільовий компонент реалізується через постановку і вирішення дидактичних завдань. Так пізнавальна інфор-

мація твору може використовуватися у формуванні у студентів професійного інтересу (мотивації) до дисципліни, яку вони вивчають на даному етапі. Викладачі, реалізуючи основні завдання навчання, на своїх заняттях мають можливість користуватися інтелектуальним та пізнавальним типами інформації з метою упорядкування у студентів системи уявлень про навколишню дійсність, а також з метою розвитку в майбутніх фахівців пізнавальних психічних процесів: відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви. Вирішення завдання з формування в студентів власної думки може здійснюватися в процесі організації діалогу (або опонування) з автором твору щодо питань й проблем, викладених у творах літератури, кіномистецтва, живопису (образотворче мистецтво). Крім того, емоційна, психологічна, морально-етична інформація може бути засобом актуалізації минулого досвіду, знань, пережитого емоційного стану студентів.

На етапі мотивації студентів до навчальної діяльності доцільно використати прагматичну інформацію, в основі якої лежать цінність і значимість як особистісного, так і суспільного характеру. На етапі розкриття змісту навчального предмета є можливість використання всіх типів художньо-естетичної інформації, конкретність буде залежати від специфіки навчальної дисципліни та теми даного заняття.

Операційно-діяльнісний компонент навчального процесу дає найбільш велику можливість використання художньо-естетичної інформації. Кожний її тип може застосовуватися в різних формах і методах роботи, практичних і творчих завданнях. Наприклад, таким творчим завданням є складання соціально-психологічного портрета письменника (художника, композитора) на основі вивчення емоційної, пізнавальної, індивідуально-авторської й морально-етичної інформації деяких його творів (ліпше взяти не менше 7–10 творів). Таке завдання дає змогу студентам побачити особистість художника, його окремі особливості, відношення, цінності через продукт художньої діяльності.

Не позбавлений можливості використання художньо-естетичної інформації і контрольний компонент. Діагностика, контрольні зрізи рівня засвоєння знань із навчальних дисциплін соціально-педагогічного і психологічного циклу можуть проводитися на матеріалі пізнавальної (семантичної), емоційної, психологічної інформацій таких видів мистецтва: література, театральне мистецтво, кіномистецтво, образотворче мистецтво. Соціально-педагогічні, соціально-психологічні ситуації, які несуть певну семантичну інформацію, здатні служити інструментом для виявлення знань студентів про закономірності розвитку особистості та її вікові особливості, а також умінь бачити їхній прояв у певних життє-

вих ситуаціях, чинниках, що впливають на емоційний стан особистості тощо. Завдання можуть бути ось такого характеру: «Визначте вікові особливості суб'єктів (персонажів твору в певному епізоді), що вплинули на спілкування в даній ситуації» або «Опишіть психічний стан героя в цьому епізоді. Порівняйте своє уявлення з баченням автора» й інші.

Як дидактичний засіб художньо-естетична інформація може бути введена й на основних етапах засвоєння знань. Організація сприйняття навчального матеріалу припускає різні форми використання художньо-естетичної інформації. Твір мистецтва (або певний епізод, якщо це велика форма) як інформаційне повідомлення може містити проблемне питання або проблемну ситуацію, яка б стала об'єктом сприйняття та вплинула на концентрацію уваги на психолого-педагогічних знаннях, які необхідно засвоїти як новий матеріал. Іншим способом організації сприйняття може бути актуалізація опорних знань через сприйняття, припустимо, психологічної або емоційної інформації твору, якщо вирішується проблема засвоєння психологічних знань, або морально-етичної, якщо мова йде про ситуацію соціально-педагогічного характеру. У такий же спосіб викладач має можливість ввести художньо-естетичну інформацію твору мистецтва й на наступних етапах засвоєння знань, а саме: розуміння й осмислення, узагальнення, закріплення, застосування знань на практиці. Останній етап передбачає вміння використовувати знання в процесі аналізу запропонованої ситуації, що міститься в конкретному епізоді твору.

Крім того, художньо-естетична інформація може служити засобом у наочних методах навчання: демонстрації та ілюстрації. Наприклад, музичну інформацію використовують як демонстрацію психотерапевтичного впливу творів мистецтва на людину, показуючи майбутнім практичним психологам і соціальним педагогам можливість використання художньо-естетичної інформації (емоційного, психологічного і психоенергетичного типів інформації) як професійного інструменту (музикотерапія). Що до ілюстрації як наочного методу навчання, то психологічна інформація творів мистецтва використовується з метою демонстрації аналізу психічного стану людини, ілюстрації розгляду соціально-педагогічних ситуацій, ілюстрації згладжування конфлікту з несвідомим, реалізації нездійснених бажань та фантазій (на прикладі творчості Далі, Чюрльоніса).

У блоці використання художньо-естетичної інформації (ХЕІ) як засобу керування навчальною діяльністю студентів пропонується застосовувати твори мистецтва як інформацію, що впливає на комунікативний процес. Для роботи доцільно використовувати системи: «викладач → ХЕІ → студент», «студент → ХЕІ → група студентів», «ви-

кладач → ХЕІ → група студентів», «студент → ХЕІ → студент». Мотив як внутрішнє спонукання, інтерес до навчальної дисципліни та професійної діяльності є визначальними чинниками в освоєнні майбутньої професії. Їх формування можливе на матеріалі пізнавальної інформації художнього твору, яка виступає в одному потоці з іншими типами інформації. Теж саме стосується і поведінкових, пізнавальних установок. Емоційна і психоенергетична інформація, особливо музичних творів, може стимулювати чи гальмувати психічний стан студентів, або активізувати розумову діяльність у залежності від завдання, яке поставлено викладачем.

Як метод формування професійних умінь і навичок, художньо-естетичну інформацію можна використовувати для розвитку вмінь студентів вирішувати психологічні проблеми клієнта (і свої власні) через аналіз і прогнозування результатів, виходів із складних соціально-психологічних ситуацій, зображених у творах. У цьому випадку ХЕІ використовується як дидактичний матеріал. Крім того, вирішується ряд інших завдань: формування вміння вислухати клієнта, розвиток вміння проникнути в його внутрішній світ, вміння стимулювати або гальмувати емоційний стан клієнта за допомогою ХЕІ музичного твору.

Як засіб професійної діяльності, як професійний інструмент соціального педагога і практичного психолога художньо-естетична інформація може бути використана також у корекційній роботі, як ілюстративний матеріал у консультативній роботі, у розробці діагностик, в організації дозвілля з різними віковими групами.

У формуванні загальнокультурного рівня майбутніх фахівців інформаційний матеріал творів мистецтва можна застосовувати як в аудиторній, так і в позааудиторній роботі. При цьому йде робота, яка поширює тезаурус студентів, формує пізнавальний інтерес, ціннісні орієнтири, формує світогляд.

Для майбутніх соціальних педагогів досить важливим є і художньо-естетична освіченість та вихованість, рівень сформованості яких явно позначиться особливо на роботі з дітьми. Отже, усі типи художньо-естетичної інформації твору мистецтва мають потенційні можливості визначати та впливати на розвиток естетичних смаків та оцінок, на здатність сприймати прекрасне в навколишньому світі, на сприйняття творів мистецтва як співтворчості, на формування вміння виділити і визначити засоби художньої виразності.

Твори мистецтва як інформаційна система у практиці навчання і виховання майбутніх фахівців, на жаль, не використовуються повною мірою. Застосування художньо-естетичної інформації як дидактично-

го засобу може дати певні результати при підготовці соціальних педагогів та практичних психологів до професійної діяльності.

Джерела

1. Выготский Л. Психология искусства /Л. Выготский. — Ростов н/Д : изд-во Эксмо, 2004. — 344 с.
2. Гаврилюк П. Проблема естетичного і теорія управління / П. Гаврилюк. — К. : Наукова думка, 1970. — 198 с.
3. Голицин Г. Информация, поведение, творчество / Г. Голицин, В. Петров. — М. : Наука, 2005. — 224 с.
4. Искусство в контексте информационной культуры: Международная академия информации. Отделение информационной культуры. Академия гуманитарных наук. Секция культуры и искусства. Московская государственная консерватория им. П.И. Чайковского / Проблемы информационной культуры. Вып. 4. — М. : Смысл, 1997. — 205 с.
5. Литвинцева А. Информационная природа искусства (методологический аспект) / А. Литвинцева. — Томск, 1975. — 22 с.
6. Локарева Г. Художньо-естетична інформація як педагогічна проблема: Монографія / Г. Локарева. — Запоріжжя : ЗДУ, 2001. — 164 с.
7. Локарева Г.В. Художньо-інформаційна система твору мистецтва у підготовці соціального педагога до професійного спілкування / Г. В. Локарева // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. — № 1 (1), 2011. — С. 37–40.
8. Марушкевич А. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. Марушкевич, Н. Кошечко ; КНУ ім. Т. Шевченка. — Київ : ВПЦ «Київський університет», 2007. — 80 с.
9. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие / А. Моль. — М. : Мир, 1966. — 351 с.
10. Тихомиров О.О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : моногр. / О.О. Тихомиров ; заг. ред. Р.А. Калюжний. — Київ : Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБ України, 2014. — 196 с.